

Kielen kompleksisuudesta

Bernd Kortmann & Benedikt Szmrecsanyi (toim.): *Linguistic complexity. Second language acquisition, indigenization, contact*. Berlin: Walter de Gruyter 2012. 264 s. ISBN 978-3-11-022921-9.

Bernd Kortmannin ja Benedikt Szmrecsanyin toimittama *Linguistic complexity: Second language acquisition, indigenization, contact* on syväluotaus englannin kielen kompleksisuuteen. Nimensä mukaisesti teoksessa käsitellään toisen kielen oppimiseen, englannin kielen mukautumiseen (*indigenization*)¹ sekä kontaktitilanteisiin liittyvää kompleksisuutta. Teos on kokoelma artikkeleja, jotka on kirjoitettu FRIAS:ssa (Freiburg Institute for Advanced Studies) vuonna 2009 järjestetyssä työpajassa nimeltä ”Linguistic complexity in interlanguage varieties, L2 varieties and contact languages” pidettyjen esitelmien pohjalta.

Johdannon sekä teoksen toimittajien kirjoittaman artikkelien esittelyluvun lisäksi kirja koostuu yhdeksästä artikkelista, joiden kirjoittajat ovat englannin kielen eri varieteettien sekä tutkimussuuntien – englanti toisena kielenä (L2) -oppimisen, kreolisaation sekä mukautumisen ja paikallistumisen² – asiantuntijoita. Teoksessa pyritään tuomaan esiin uusia näkökulmia kielen kompleksisuuden tutkimiseen, ja siksi siinä yhdistetään nämä kolme varsin itsenäistä tutkimussuuntaa. Tuomalla yhteen näiden tutki-

1. Mufwenen (2009) mukaan kielen mukautuminen (*indigenization*) on prosessi, jossa kieli, tässä tapauksessa englanti, mukautuu uudessa elinympäristössään puhujiensa kommunikatiivisten tapojen ja tarpeiden mukaiseksi.

2. Kreolisaatio, mukautuminen ja paikallistuminen ovat prosesseja, joissa kieleen kehittyy paikallisia erityispiirteitä, esimerkiksi sananalkuisen aspiraation väheneminen intianenglannissa (Schneider 2007: 73).

mussuuntien löydöksiä ja erityispiirteitä voidaan luoda jos ei kokonaiskuvaa niin ainakin vankka käsitys englannin kielen laajemmasta kompleksisuudesta sekä morfologisella että syntaktisella tasolla. Samalla teos muistuttaa lukijoitaan siitä, että eri tutkijoilla on varsin erilaisia näkökantoja kielten kompleksisuuteen ja yksinkertaisuuteen sekä näiden mittaamiseen.

Esittelen teoksen artikkelit siinä järjestyksessä kuin ne ovat kirjassa. Kirjan yhdeksän artikkelia jakautuvat tasapuolisesti teemojen mukaan, sillä ne kaikki käsittelevät kielikontaktitilanteisiin liittyviä ilmiötä. Ehkä juuri tästä syystä tiukkaa teemoittaista kappalejakoa ei ole tehty, vaan eri artikkelit täydentävät toisiaan.

Johdanto kompleksisuuteen

Pitkähkössä johdannossa kirjan toimittajat Kortmann ja Szmrecsanyi avaavat kokoomateoksen teemaa. He tekevät katsauksen alan aiempaan tutkimuskirjallisuuteen sekä taustoittavat kielen kompleksisuuden käsitettä, joka juontaa jo 1800-luvulta Humboldtin (1839) ajatuksesta, että eri kielten erot johtuvat niiden puhujien erilaisista mentaalisisistä kapasiteeteista. 1900-luvulla esiin nousi *equi-complexity dogma*, jonka perusajatus oli, että kielen kompleksisuus on rajattu (*fixed*) ja että yksinkertaisuus kielen jollain osa-alueella kompensoituu toisen osa-alueen kompleksisuudella (esimerkiksi morfolgia vs. syntaksi). Humboldtin näkemyksen vastaisesti kaikilla puhujilla oletettiin olevan samat henkiset, kulttuuriset ja biologiset kyvyt kielen tuottamiseen. 2000-luvulla tutkijoiden lähtökohdana on kuitenkin ollut se, että eri kielten kompleksisuudessa on eroja (esim. Karlsson, Miestamo & Sinnemäki 2008).

Kortmann ja Szmrecsanyi selventävät varsin yksityiskohtaisesti kompleksisuuden eri käsitteitä: muun muassa laajahkoja käsitteitä *paikallinen* ja *globaali kompleksisuus* (ks. esim. Miestamo 2008) sekä vielä näitä spesifimpiä käsitteitä *absolute-quantitative complexity*, *redundancy-induced complexity*, *irregularity-induced complexity* ja *L2 acquisition complexity*. Kirjan artikkeleissa tulee esiin myös monia muita kompleksisuuden käsitteitä, eli jopa kompleksisuuden käsitteistö on varsin kompleksinen.

Toimittajat huomauttavat, että viimeaikaiset tutkimukset kielten kompleksisuudesta perustuvat pitkälti epäsystemaattiseen ja intuitiiviseen aineistoon. Kielten väliseen vertailuun on todelliseen kielenkäyttöön perustuvan materiaalin sijasta käytetty kielioppien lisäksi typologisia otantatekniikoita, ja ainoastaan muutamit tutkijat perustavat väitteensä tutkimuksille, joissa on käytetty laajoja, tasapainoisia korpuksia. Epäilemättä juuri näistä syistä teokseen on kerätty artikkeleja, jotka perustuvat korpustutkimuksiin.

Kortmann ja Szmrecsanyi selventävät myös omaa näkökulmaansa eli niin sanottua Freiburgin perspektiiviä englannin kielen kompleksisuuden tutkimuksessa. Tämä menetelmä pohjautuu siihen, että kielensisäistä vaihtelua selitetään käyttämällä laajoja kieltenvälisen vaihtelun tutkimusmenetelmiä ja tulkintoja, ja menetelmä etenee kielensisäisen kompleksisuuden vaihtelusta kieltenvälisen kompleksisuuden vaihteluun. Esittelyluku onkin varsin informatiivinen ja avaa lukijalle aihealueeseen liittyvää käsitteistöä.

Kompleksisuuden eri ilmentymiä

Kirjan ensimmäinen artikkeli, ”Accounting for analyticity in creoles”, liittyy englannin kielikontakteihin. Tässä artikkelissa Jeff Siegel tarkastelee pidginien ja kreolien morfologista analyttisyyttä ja synteettisyyttä ja osoittaa, että niiden

analyttiset piirteet, kuten vapaat morfeemit, dominoivat synteettisten piirteiden, esimerkiksi affiksien ja kliittien, käytön sijaan. Kreoleja on pidetty rakenteeltaan superstraattikieliä yksikertaisempina, ja Siegel pohtiikin artikkelissaan kreolien yksinkertaisuutta kahdelta eri näkökannalta: toisaalta hän käsittelee niiden reduktiivista ja kehityksellistä yksinkertaisuutta (*reductive* vs. *developmental simplicity*) sekä toisaalta vertaa yksinkertaistumista (*simplification*) kreolien kehittämisessä yksinkertaistumiseen aikuisen toisen kielen omaksumisen teorioissa. Siegelin mukaan kreolien kieliopillisen kehityksen eli analyttisyyden taustalla toimii funktionaalinen siirtovaikutus epätäydellisen toisen kielen oppimisen sijaan.

Terence Odlin pohtii artikkelissaan ”Nothing will come of nothing” suomalaisten ja suomenruotsalaisten englanninoppijoiden prepositioiden ja artikkelien käyttöä. Hänen mukaansa kieltenvälinen samanlaisuus saattaa auttaa toisen kielen omaksumista, ja kielen opetus auttaa muun muassa artikkelien käytön oppimista. Myös intuitio ja positiivinen transferi eli siirtovaikutus voivat edistää kielen oppimista. Siirtovaikutusta ei kuitenkaan esiinny kaikissa kielenoppimistilanteissa, joissa on kieltenvälistä vaikutusta.

Rajend Mesthrien artikkeli ”Deletions, antideletions and complexity theory with special reference to Black South African and Singaporean Englishes” keskittyy kuvaamaan morfologista kompleksisuutta Etelä-Afrikan mustien englannissa (BISAfE eli Black South African English). Tässä englannin kielen varieteetissa morfologiset erot standardienglantiin tulevat esiin esimerkiksi sellaisten pronomien ja prepositioiden käytössä, jotka eivät esiinny standardienglannissa. Mesthrie vertaa lyhyesti BISAfEa singaporenenglantiin, jolle on tunnusomaista tiettyjen morfeemien poisjättäminen, esimerkiksi kopulan puuttuminen lauseessa *The house ø very nice*. Mesthrien mukaan BISAfEn

rakenne vaikuttaa yksinkertaisemmalta prosessoida ”ylimääräisistä” morfeemeista huolimatta, kun taas singaporen-englannissa morfeemien poisjätö saattaa hankaloittaa prosessointia. Vertailemalla näitä ”uusien englanteja” (*New Englishes*), jotka ovat postkolonialistisia institutionaalistuneita englannin varieteetteja, Mesthrie osoittaa, että uusien englantiin jatkumon ääripäässä morfologinen kompleksisuus voi toimia eri tavoin substraattikielen rakenteen mukaan eli substraattikielten vaikutusta eri englantiin kompleksisuuteen ei voida ohittaa. Substraatin vaikutus voidaan kuitenkin minimoida, jos kielenomaksujalla on riittävä mahdollisuus käyttää standardienglantia, kuten esimerkiksi hongkonginenglannin puhujilla.

Peter Mühlhäuslerin artikkelissa ”The complexity of the personal and possessive pronoun system of Norf^ok” palataan kreolikielten rakenteeseen. Kreolien rakennetta, morfologiaa ja fonologiaa on pidetty yksinkertaisina verrattuna muihin kieliin (ks. Muysken & Smith 1994). Mühlhäuserin tutkimus kuitenkin osoittaa, että kreolit voivat olla rakenteeltaan superstraattia monimutkaisempia. Tästä esimerkkinä on Norf^okin pronominisysteemi, josta löytyy muun muassa yksikkö- ja monikkomuotojen lisäksi duaali ja paukaali sekä kaksi persoona- että possessiivipronominien joukkoa ja näiden lisäksi vielä refleksiivipronominien ryhmä.

Lourdes Ortegan artikkeli ”Interlanguage complexity” käsittelee toisen kielen oppimisen taidon, käytön ja kehittymisen kompleksisuuden mittaamiseen käytettyjä menetelmiä kirjoitetussa kielessä. Artikkelissä on sekä teoreettinen katsaus oppijankielen (*interlanguage*) kompleksisuuden mittaamisesta yleisesti käytettyihin metodeihin että kuvaus Ortegan omasta analyysistä mittaamiseen käytetyistä tekijöistä. Ortega mainitsee muun muassa, että tutkijoille asettavat haasteita metodologisella tasolla esimerkiksi eri mittaus-

menetelmien määrittelyn ja käytettävyyden epäjohdonmukaisuus ja erilaisuus: jo pelkkä lauseen määritelmä voi vaihdella tutkijan mukaan. Tämä luonnollisesti vaikeuttaa tutkimustulosten keskinäistä vertailua. Ortega tarkastelee systeemifunktionaalista teoriaa esimerkein dynaamis-synoptisen tyylin jatkumosta alisteisissa lauseissa ja toteaa, että eritasoisten kielenoppijoiden tason mittaamiseen tarvitaan erilaisia menetelmiä.

Maria Stegerin ja Edgar W. Schneiderin artikkeli ”Complexity as a function of iconicity: The case of complement clause constructions in New Englishes” käsittelee kompleksisuutta alisteisissa lauseissa. Steger ja Schneider tarkastelevat ikonisuutta neljän eri uuden englannin finiittilauseissa ja ei-finiittisissä lauserakenteissa ja käyttävät vertailumateriaalinaan standardienglantia. Tarkastelemalla tiettyjä verbijoukkoja he osoittavat, että uudet englannit ovat ikonisia, ja identifioivat rakenteita, joissa ikonisuutta esiintyy. Heidän mukaansa äskettäin kehittyneissä englannin varieteeteissa, esimerkiksi hongkongin- ja itä-Afrikanenglannissa, ikonisuutta esiintyy eniten.

ZhaoHong Han ja Wai Man Lew esittelevät teoriaansa toisen kielen omaksu- misen ja kielen kehityksen kompleksisuudesta artikkelissaan ”Acquisitional complexity”. Kompleksisuus on sekä kielellinen että psykologinen rakennelma, ja syntaktista kompleksisuutta voidaan mitata muun muassa finiittiverbien ja alisteisten sivulauseiden määrällä (ks. myös Ortegan artikkeli). Hanin ja Lew’n mukaan kielen kompleksisuus on moniulotteinen kielellinen ja psykologinen rakennelma, jota voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Kompleksisuutta voidaan mitata ulkoisilla kriteereillä, jotka pätevät, jos myös psykologiset realiteetit huomioidaan. Tähän liittyy esimerkiksi oppijan tahto eli se, että oppija voi kontrolloida sitä, miten monimutkaisia rakenteita hän käyttää (ks. Ellis & Barkhuizen 2005). Ha-

nin ja Lew'n mukaan kielen kehityksen kompleksisuus heijastaa sitä, mitä voidaan omaksua tiettyinä ajankohtana, kun taas omaksumisen kompleksisuus heijastaa sitä, mitä on mahdollon omaksua. He erottavat toisistaan omaksumisen kompleksisuuden ja oppimisvaikeudet. Ensin mainittu on oppijan ulkoinen ja jälkimmäinen taas oppijan sisäinen ominaisuus. Kielen omaksumisen ja kielen kehityksen kompleksisuudessa on eroja muun muassa niiden staattisuuden ja dynaamisuuden suhteen. Hanin ja Lew'n artikkeli käsittelee myös kielen fossilisaatiota, jossa kielen kehitys pysähtyy optimaalisesta oppimisympäristöstä huolimatta.

Magnus Huberin artikkeli ”Syntactic and variational complexity in British and Ghanaian English: Relative clause formation in the written parts of the International Corpus of English” käsittelee relatiivilauseiden muodostusta ja käyttöä ghanan- ja englanninenglannissa. Hänen tutkimuksensa pohjautuu variaation- ja korpustutkimuksen menetelmille. Huber pyrkii osoittamaan, miten sosiohistorialliset tekijät toimivat taustavaikuttajina kielenvaihtelussa syntaktisella tasolla. Ghananenglanti on Schneiderin (2003, 2007) dynaamisen mallin mukaan endonormatiivisella stabilaatiotasolla eli paikalliset normit englannin kielessä hyväksytään asteittain.³ Vaikka mikrovaihtelua esiintyy relatiivilauseiden käytön eri ”tasoilla” näiden kahden varieteetin välillä, Ghananenglannin relatiivilauseiden käytössä ei havaita paikallisten kielten substraattivaikutusta. Huberin tutkimus osoittaa myös sen, miten nykymittapuun mukaan pienten aineistojen tutkimuksella voidaan yksityiskohtaisesti tarkastella kieliä ja niiden eri varieteetteja (esimerkiksi ICE-

3. Vrt. esimerkiksi Schneiderin mallin mukainen eksonormatiivinen stabilaatiotaso, joka tarkoittaa sitä, että kielen käytön normit tulevat ulkopuolelta – esimerkiksi ”uusien englantien” puhujat normittavat kielenkäyttönsä englantia äidinkielenään puhuvien mallin mukaan.

korpuukset sisältävät kaikkiaan ainoastaan miljoona sanaa).

John McWhorter pohjustaa artikkelinsa ”Complexity hotspot” esimerkeillä kolmenlaisesta syntaktisesta kompleksisuudesta eri kielissä, minkä jälkeen hän siirtyy kuvaamaan *olla*-verbin käyttöä saramaccanissa. Saramaccan on kreolikieli, joka on saanut alkunsa Surinamissa plantaaseilta karanneiden orjien keskuudessa jo 1600-luvulla. Sen kielioppi ja fonologia pohjautuvat vahvasti paikallisiin kieliin ja sanasto laajalti englantiin ja portugaliiin. Vaikka kreolikieliet on usein käsitetty yksinkertaisiksi, kuten Mühlhäuslerkin mainitsee, McWhorter osoittaa, että saramaccanin kopularakenteet ovat varsin kompleksisia. Englannin kieleen verrattuna *olla*-verbin käyttö on ylenpalttisen yksityiskohtaista, mistä McWhorter käyttää termiä *overspecification*, ja *olla*-verbin muoto riippuu sen semanttisesta kontekstista. Toisaalta saramaccanin kopulaverbeille on myös tyypillistä rakenteellinen yksityiskohtaisuus (*structural elaboration*) sekä epäsäännöllisyys (*irregularity*). McWhorterin mukaan rakenteen runsas käyttö ylläpitää tiettyjen rakenteiden kompleksisuutta; esimerkkeinä hän mainitsee englannin epäsäännölliset monikot *people* ja *children*. Hänen mukaansa kopularakenteen kompleksisuus saramaccanissa ei ole seurausta kielikontakteista vaan se on kehittynyt asteittain itsekseen ennalta-arvaamattomien muutosprosessien kautta.

Lopuksi

Teos *Linguistic complexity: Second language acquisition, indigenization, contact* käsittelee englantia ja sen eri varieteetteja mutta sopii luettavaksi myös muiden kielten tutkijoille. Kirjan pääteema on kompleksisuus, mutta se tarjoaa samalla myös ajankohtaista tutkimustietoa kielen yksittäisistä syntaktisista ja morfologisista piirteistä ja toisen kielen oppi-

misesta. Korpustutkimus on kielitieteessä yhä suosittu tutkimusmenetelmä, ja teos palveleekin myös muiden kuin anglistien tarpeita. Uskon, että kirja tarjoaa uusia, kiinnostavia näkökulmia esimerkiksi tutkijoille, jotka ovat kiinnostuneita suomalais-ugrialaisten kielten kielikontakteista ja suomen kielen oppimisesta vieraana kielenä.

Teemaltaan ja käsitteistöltään kirja ei ole varsinaisesti helppolukuinen vaan vaatii keskittymistä. Koska kirja on koostettu useasta eri alan artikkelista, kokonaiskuva kompleksisuudesta jää hieman rikkonaiseksi. Artikkelien moninaisuuden ansiosta ilmiöstä saa kuitenkin aiheetta kunnioittavan monipuolisen kuvan.

SANNA HILLBERG
etunimi.sukunimi@uef.fi

Lähteet

- ELLIS, ROD – BARKHUIZEN, GARY 2005: *Analysing learner language*. Oxford: Oxford University Press.
- HUMBOLDT, WILHELM VON 1839: *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. Berlin: Dümmler.
- KARLSSON, FRED – MIESTAMO, MATTI – SINNEMÄKI, KAIUS 2008: Introduction. The problem of language complexity. – Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki & Fred Karlsson (toim.), *Language complexity. Typology, contact, change* s. vii–xiv. Amsterdam: Benjamins.
- MIESTAMO, MATTI 2008: Grammatical complexity in a cross-linguistic perspective. – Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki & Fred Karlsson (toim.), *Language complexity. Typology, contact, change* s. 23–42. Amsterdam: Benjamins.
- MUFWENE, SALIKOKO S. 2009: The indigenization of English in North America. – Thomas Hoffmann & Lucia Siebers (toim.), *World Englishes. Problems, properties, prospects* s. 351–368. Amsterdam: Benjamins.
- MUYSKEN, PIETER – SMITH, NORVAL 1994: The study of pidgin and creole languages. – Jacques Arends, Pieter Muysken & Norval Smith (toim.), *Pidgins and Creoles. An introduction* s. 3–14. Amsterdam: John Benjamins.
- SCHNEIDER, EDGAR W. 2003: The dynamics of New Englishes: From identity construction to dialect birth. – *Language* 79 s. 233–281.
- 2007: *Postcolonial English. Varieties around the world*. Cambridge: Cambridge University Press.